

STRIJD TUSSEN KERK EN STAAT

Gedurende de tiende en de elfde eeuw woedde een zeer belangrijk conflict tussen kerk en staat. Om dit conflict te begrijpen moet men drie van de grondgedachten uit de middeleeuwen in overweging nemen. De eerste was, dat Europa zowel op godsdienstig als op staatkundig gebied een eenheid zou moeten vormen. De tweede was die van een niet-corrupt kloosterlijk stelsel. De derde was de feodale gedachte, die ervan uitging, dat men met land, krijgsdienst, arbeid, trouw, kortom ongeveer alles kon kopen.

In de loop van de tiende eeuw bewees de Duitse koning, Otto I, Europa een grote dienst door de Hongaarse horden te verslaan, die uit Azië waren gekomen en Oostenrijk hadden verwoest. Hij was ook heer geworden over vele kleine germaanse staten en zelfs koning van Italië. Het was dus begrijpelijk, dat paus Johannes XII hem in 962 tot keizer van het Heilige Roomse Rijk kroonde. Door deze daad werd één der belangrijkste middeleeuwse gedachten, de vereniging van een groot gedeelte van Europa onder één keizer en in één kerk, verwezenlijkt.

Maar Otto I en zijn opvolgers moesten het rijk besturen. En zoals andere middeleeuwse heersers konden ook zij slechts de regeringsonkosten bestrijden door land weg te schenken. Ze waren van het feodale stelsel afhankelijk. Wanneer zij land weg-schonken, wilden ze het natuurlijk geven aan iemand, die tegelijk trouw en tot besturen bekwaam was. Tot de meest geschikte beheerders behoorden de bisschoppen, die over talrijke in hun bisdommen verspreide priesters gezag uitoefenden. Sommige keizers meenden, dat de beste manier om tot trouw te verplichten erin bestond om zelf bisschoppen aan te stellen. Zo werd een nieuwe vorm van investituur in het leven geroepen. Als een keizer een van zijn vertrouwelingen tot hoofdleenman verkoos gaf hij hem een aardkluit, als teken van zijn macht over de grond en tevens een kruis en een ring, als teken van de geestelijke machten van de bisschop.

Hier kwam de derde grote middeleeuwse gedachte naar voren, die van een niet-corrupt kloosterlijk stelsel. We weten reeds, dat de monniken van Cluny bijzonder ijverig waren in de strijd tegen wantoe-

standen. Tegen het begin van de elfde eeuw waren de Cluniacensers ervan overtuigd, dat de leer van Christus slechts behoorlijk kon worden toegepast, indien de Kerk verenigd zou zijn onder een paus, wiens macht die van koningen en keizers zou overtreffen. In 1049 werd Leo IX, een Cluniacenser, tot paus uitgeroepen. Van die tijd af verzetten de pausen zich meer en meer tegen elke aantasting van hun geestelijke macht, en in het bijzonder tegen het aanstellen van bisschoppen door de keizers.

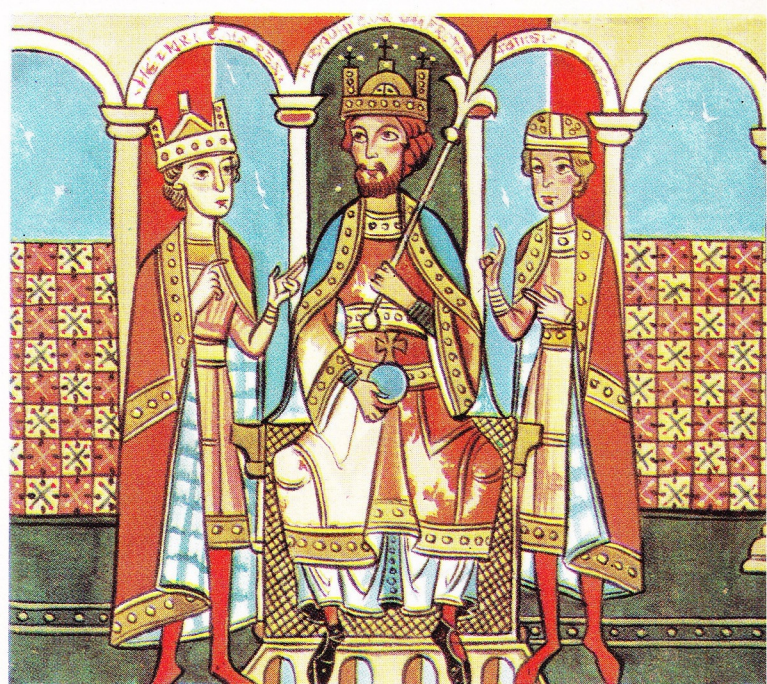
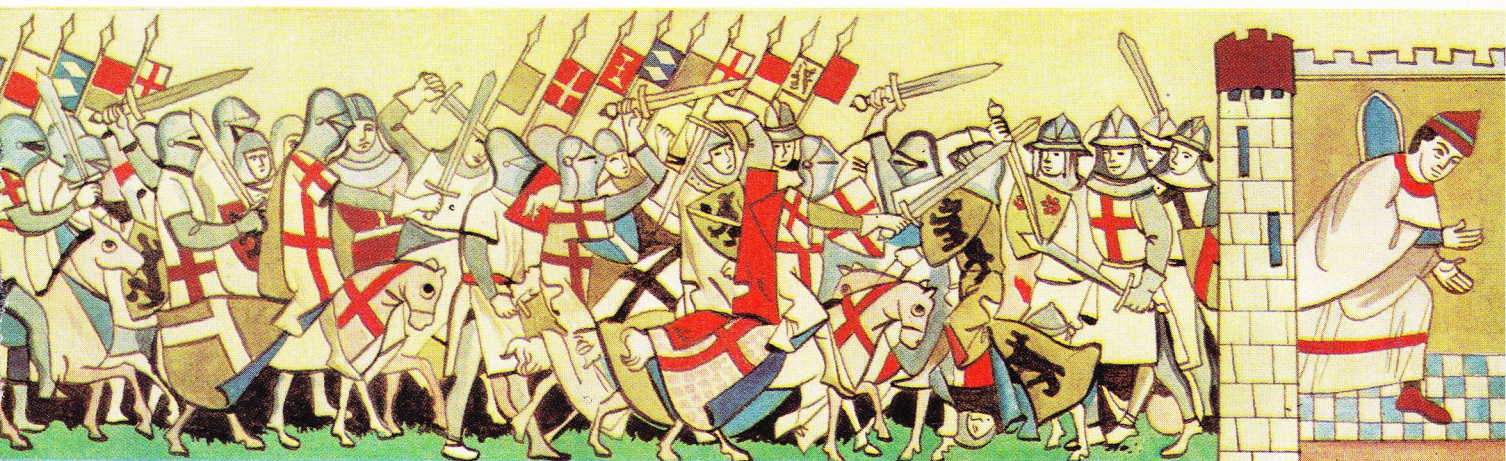
De moeilijkheden bereikten hun hoogtepunt in 1075, toen paus Gregorius VII verklaarde, dat elke priester die de lekeninvestituur zou ontvangen, of elke leek die de investituur aan een priester zou toekennen, in de kerkelijke ban zou worden gedaan. Keizer Hendrik IV antwoordde met een te Worms gehouden vergadering, die voornamelijk uit door hemzelf benoemde bisschoppen bestond. Deze vergadering zette Gregorius VII af.

De paus, op zijn beurt, deed de keizer in de ban. Toen oordeelde de meerderheid van de edelen, dat zij niet langer een in de ban geslagen keizer konden steunen. Deze laatste werd dus verplicht aan de paus vergiffenis te vragen. Hij ondernam dus in het hartje van de winter een lange reis naar Canossa, een versterking die aan Hertogin Matilda behoorde, waar de paus verblijf hield. De keizer kreeg zijn vergiffenis, doch werd binnen het jaar opnieuw in de ban gedaan.

Ditmaal echter trachtte hij zich te wreken. Hij trok tegen Rome op en veroverde de stad, maar Gregorius VII kon hij niet in zijn macht krijgen. Later vluchtte de paus naar Salerno, terwijl de afgezette Hendrik IV naar Luik moest vluchten.

Het Concordaat van Worms, gesloten in 1122 tussen paus Calixtus II en Keizer Hendrik V, regelde de toestand definitief. In dit verdrag werd bepaald, dat in de toekomst alle kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders door de geestelijkheid benoemd zouden worden. Bij de investituur mocht de keizer nog alleen het zwaard en de scepter, de symbolen van de wereldlijke macht, uitreiken. De symbolen van de geestelijke macht, de ring en het kruis, zouden door de paus worden overhandigd.

Boven links : Hertogin Matilda en Hildebrand (later Paus Gregorius VII). **Boven rechts :** Hendrik IV smeekt de Paus om vergiffenis. **Midden :** De keizerlijke legers van Hendrik IV. **Onder :** Hendrik IV en zijn opvolger, Hendrik V.

L'Église et l'État

Divers abus se manifestèrent dans l'Église aux ixe et xe siècles; c'était là une conséquence du régime féodal. Empereurs et rois nommèrent vassaux des évêques et des abbés; ils leur remettaient la crosse et l'anneau, insignes de leur dignité. Les papes eux-mêmes n'échappaient point à la tutelle des empereurs.

Cet état de choses amena bientôt un conflit entre l'Église et l'État. Ce conflit, appelé querelle des investitures, atteignit son apogée sous le pape Grégoire VII et l'empereur d'Allemagne Henri IV. Le Pape voulut exclure de l'Église tout prêtre qui recevrait l'investiture d'un laïc. De même, il excommunia toute puissance laïque ayant donné l'investiture d'une dignité ecclésiastique.

Henri IV riposta en réunissant un concile à Worms. Ce concile, composé en majorité d'évêques nommés par lui-même, déposa Grégoire VII. Aussitôt, Grégoire VII excommunia l'empereur. La plupart des vassaux d'Henri IV se déclarèrent alors contre lui, et de nombreux évêques n'osèrent plus soutenir un empereur frappé d'excommunication.

Henri IV comprit qu'il devait implorer du Pape son pardon. Il entreprit le long voyage à Canossa, forteresse appartenant à la duchesse Mathilde de Toscane où Grégoire VII, en route pour l'Allemagne, s'était arrêté. Longtemps l'empereur attendit pieds nus dans la neige. Enfin, le Pape pardonna et leva l'excommunication. Cependant, la même année, l'empereur fut à nouveau frappé d'anathème.

Il marcha contre Rome et s'en empara. Mais il ne put atteindre Grégoire VII qui s'était enfermé au château Saint-Ange. Sauvé par le roi normand Robert Guiscard, le Pape s'enfuit à Salerne où il mourut en 1085.

La question des investitures fut provisoirement réglée entre le pape Calixte II et l'empereur Henri V, par le concordat de Worms en 1122. L'empereur renonça au droit de nommer les papes, les évêques et les abbés, qui seraient librement élus. Il se contenterait de donner l'investiture par l'épée et le sceptre, insignes du pouvoir temporel. L'élection serait ensuite confirmée par le Pape, par la remise de l'anneau et de la crosse, insignes du pouvoir spirituel.

La querelle des investitures avait pris fin, mais le nœud du problème — primauté du Pape ou de l'empereur — n'était pas tranché.

La lutte reprit au xiiie siècle; finalement la papauté l'emporte, mais elle sort considérablement affaiblie de la lutte. Son prestige est gravement entamé. Quant à l'Empire, il est démembré : ce n'est plus qu'une agglomération de 300 petits États qu'on appellera « les Allemagnes ».

La réunification sera l'œuvre de la Prusse et aboutira en 1871 à la fondation d'un nouvel empire allemand.

En haut, à gauche : la duchesse Mathilde et l'abbé Hildebrand (futur pape Grégoire VII).

En haut, à droite : l'empereur Henri IV implore le pardon du Pape à Canossa.

Au milieu : les armées impériales d'Henri IV s'emparent de Rome après trois ans de lutte (1080-1084).

En bas : Henri IV et son successeur, Henri V.

Globerama

HISTOIRE DES CIVILISATIONS MENS EN WERELD, VROEGER EN NU

CASTERMAN

HET AVONTUUR VAN MENS EN WETENSCHAP

KEURKOOP NEDERLAND

© ESCO PUBLISHING COMPANY

Le présent ouvrage est publié simultanément en
français (Casterman, Paris-Tournai)
allemand (International School, Cologne)
anglais (Odhams Press, Londres)
américain (International Graphic Society, New York)
danois (Munsgaard Scandinavisk Bogforlag)
finlandais (Munsgaard)
hollandais (Keurkoop, Rotterdam)
italien (Fratelli Fabbri, Milan)
portugais (Codex)
suédois (Munsgaard)

2e édition, 1964

KEURKOOP NEDERLAND

© ESCO PUBLISHING COMPANY

ALLE RECHTEN VOORBEHOUDEN VOOR ALLE LANDEN

Art © 1959 by Esco, Anvers

Text © 1963 by Casterman, Paris

Tous droits de traduction et de reproduction réservés.